

Priručnik za uključivanje mladih u kreiranje javnih politika u oblasti životne sredine

SADRŽAJ

1. UVOD	4
1.1. Zašto ovaj priručnik?.....	4
1.2. Ciljevi i kome je namenjen.....	4
2. MLADI I JAVNE POLITIKE	6
2.1. Šta su javne politike?	6
2.2. Uloga mladih u odlučivanju	7
2.3. Prava i mehanizmi učešća.....	8
3. ODRŽIV RAZVOJ I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE	10
3.1. Pojam održivog razvoja.....	10
3.2. Glavni izazovi u Srbiji	10
3.3. Kako se politike odnose na ekologiju	11
4. OD PROBLEMA DO REŠENJA: KAKO NASTAJE JAVNA POLITIKA	13
4.1. Identifikacija problema i postavljanje agende	13
4.2. Formulacija politike: analiza opcija i izbor rešenja	15
4.3. Donošenje odluka: normativni i proceduralni aspekti.....	16
4.4. Implementacija i evaluacija javne politike.....	17
5. ZAGOVARANJE I JAVNI DIJALOG	19
5.1. Koncept i principi zagovaranja.....	19
5.2. Akteri i oblici zagovaranja.....	20
5.3. Javne rasprave i institucionalizovani dijalog.....	21
5.4. Strategije efektivnog zagovaranja	22
6. PRAVA MLADIH NA UČEŠĆE U ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE	23
6.1. Međunarodni standardi: Arhuska konvencija i pravo EU	23
6.2. Nacionalni okvir i ograničenja	24
6.3. Praktični mehanizmi učešća mladih u Srbiji.....	24
7. USPOSTAVLJANJE INICIJATIVE: KORACI OD IDEJE DO INSTITUCIONALNOG PREDLOGA	27

7.1. Prepoznavanje problema i postavljanje ciljeva	27
7.2. Prikupljanje podataka i formulacija predloga	28
7.3. Izrada dokumenta inicijative i podnošenje	28
7.4. Praćenje, evaluacija i prilagođavanje inicijative	29
8. ULOGA LOKALNE ZAJEDNICE I MEĐUSEKTORSKE SARADNJE	31
8.1. Lokalne politike i decentralizacija odlučivanja	31
8.2. Partnerstva mladih i lokalne uprave	32
8.3. Saradnja sa školama, kulturnim i javnim ustanovama	32
8.4. Primeri intersektorskog delovanja i koristi	33
9. PODRŠKA I OSNAŽIVANJE MLADIH AKTERA	34
9.1. Edukativni programi, obuke i neformalno obrazovanje	34
9.2. Uloga omladinskih kancelarija, saveta i mreža	35
9.3. Instrumenti finansiranja inicijativa mladih	36
9.4. Uključivanje mladih iz osetljivih i nedovoljno zastupljenih grupa	36
10. ZAKLJUČNE PREPORUKE: KAKO DA SE UKLJUČIŠ I UTIČEŠ ..	38
10.1. Pronađi temu koja te pokreće	38
10.2. Uključi se u organizaciju ili pokreni svoju	38
10.3. Aktivno koristi svoja prava	39
10.4. Umreži se i uči	39
10.5. Budi uporan/na – promene su proces	40

ГЛАС МЛАДИХ
ЗА ОДРЖИВУ БУДУЋНОСТ

1. UVOD

1.1. Zašto ovaj priručnik?

Suočavamo se sa sve izraženijim izazovima u oblasti zaštite životne sredine, klimatskim promenama, zagađenjem i neodrživim upravljanjem resursima. U isto vreme, mladi širom Srbije sve češće izražavaju želju da budu deo rešenja – da učestvuju u dijalogu, pokreću inicijative i učestvuju u kreiranju politika koje utiču na njihovu budućnost.

Ovaj priručnik je nastao iz potrebe da se mladima pruži konkretna podrška i alat za razumevanje kako funkcionišu javne politike, kako se donose odluke na lokalnom i nacionalnom nivou, i kako oni mogu aktivno da učestvuju u tim procesima – naročito u oblasti održivog razvoja i ekologije.

Neophodno je da mladi prepoznaju sopstvenu ulogu i snagu u oblikovanju politika koje utiču na njih i njihovu okolinu. Priručnik im nudi znanje, praktične korake i primere koji mogu poslužiti kao inspiracija za delovanje.

1.2. Ciljevi i kome je namenjen

Glavni cilj ovog priručnika je da osnaži mlade da aktivno učestvuju u kreiranju i zagovaranju javnih politika u oblasti životne sredine.

Priručnik je namenjen:

- mladima uzrasta od 15 do 30 godina,
- omladinskim organizacijama i neformalnim grupama,
- nastavnicima, vršnjačkim edukatorima i omladinskim radnicima,

- lokalnim savetima za mlade i svim donosiocima odluka koji žele da podstaknu participaciju mladih.

Bez obzira da li ste učenik, student, aktivista ili prosto neko ko želi da doprinese svojoj zajednici – ovaj priručnik vas vodi korak po korak kroz procese identifikacije problema, predlaganja rešenja i zagovaranja promena.

2. MLADI I JAVNE POLITIKE

2.1. Šta su javne politike?

Javne politike su planske aktivnosti koje sprovode državni i lokalni organi s ciljem rešavanja problema i unapređenja uslova života građana. To su sveobuhvatni procesi koji počinju identifikacijom problema, a završavaju se sprovođenjem rešenja i praćenjem rezultata. Javne politike nisu isto što i političke kampanje – one su sistemski odgovor na realne potrebe društva.

Na primer:

kada grad odluči da subvencionise javni prevoz za mlade – to je javna politika;

kada se usvoji lokalni plan za zaštitu šuma ili unapređenje upravljanja otpadom – to je takođe javna politika;

kada se kreira program obuke za nezaposlene – to je mera u okviru javne politike zapošljavanja.

Javne politike utiču na svakodnevni život – od kvaliteta vazduha koji udišemo, preko dostupnosti sportskih terena, do toga da li u našoj školi postoji kanta za reciklažu. Zbog toga je važno da građani, a posebno mladi, razumeju kako funkcioniše donošenje odluka i kako mogu da utiču na njih.

2.2. Uloga mladih u odlučivanju

Mladi često nemaju formalnu moć donošenja odluka, ali imaju pravo glasa, pravo da se organizuju, predlažu, protestuju, učestvuju – i što je najvažnije – da donose promene.

Njihovo učešće u procesima donošenja odluka donosi mnoge koristi:

odluke postaju relevantnije i pravednije,
jača se poverenje u institucije,
razvija se osećaj odgovornosti i pripadnosti zajednici,
otvaraju se nova rešenja za stare probleme.

Ipak, u praksi, mladi se često osećaju isključenima. Neki od razloga su:

nedostatak znanja o tome kako funkcioniše politički sistem,
osećaj da ih niko ne sluša,
uverenje da je njihovo mišljenje nevažno,
administrativne i formalne barijere.

Zbog toga je važno stvarati prostore i alate kroz koje će mladi moći da uče, učestvuju i preuzmu odgovornost za promene u svom okruženju. Ovaj priručnik je jedan od tih alata.

2.3. Prava i mehanizmi učešća

Učešće mladih je prepoznato kao jedno od osnovnih ljudskih prava. To nije privilegija, već obaveza države da obezbedi načine putem kojih mladi mogu da izraze svoje stavove i utiču na politike koje se njih tiču.

U Republici Srbiji postoje sledeći mehanizmi za uključivanje mladih:

Zakon o mladima prepoznaje značaj participacije mladih i obavezuje lokalne samouprave da formiraju savete za mlade, koji imaju savetodavnu ulogu i uključuju mlade u donošenje lokalnih odluka.

Strategija za mlade 2023–2030 promoviše učešće mladih kao ključni stub razvoja društva.

Javne rasprave i konsultacije omogućavaju svim građanima, uključujući mlade, da se uključe u procese pripreme zakona i odluka putem komentara, predloga i prisustva na sastancima.

Osim institucionalnih, postoje i neformalni načini učešća, kao što su:

društvene mreže i online kampanje,
medijske inicijative i otvorena pisma,
akcije u zajednici i protesti,

partnerstva sa nevladinim organizacijama.

Primer iz prakse:

Grupa srednjoškolaca iz jedne opštine u Srbiji je organizovala radionice na temu otpada u svojoj školi. Kroz saradnju sa nastavnicima i lokalnom upravom, pokrenuli su inicijativu za postavljanje kontejnera za reciklažu u školskom dvorištu. Nakon peticije i medijske promocije, opština je obezbedila kontejnere i podržala dalji rad grupe kroz Savet za mlade.

3. ODRŽIV RAZVOJ I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

3.1. Pojam održivog razvoja

Održiv razvoj je način razmišljanja i delovanja koji obezbeđuje da zadovoljimo potrebe sadašnjih generacija, a da pri tome ne ugrozimo mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.

Ovaj koncept podrazumeva ravnotežu između tri stuba:

ekonomskog razvoja – da imamo poslove i stabilnu privredu,
društvene pravde – da se poštuju ljudska prava i obezbedi pristup obrazovanju, zdravlju i sigurnosti,
zaštite životne sredine – da čuvamo prirodu i prirodne resurse kao što su voda, vazduh, zemljište, šume i biodiverzitet.

Održivi razvoj nas uči da sve što radimo danas – gradimo, proizvodimo, trošimo – treba da ima dugoročne posledice u vidu koristi, a ne štete. Upravo zato je učešće mladih u ovim temama od suštinske važnosti: mladi su ti koji će najduže živeti sa posledicama današnjih odluka.

3.2. Glavni izazovi u Srbiji

Srbija, kao i mnoge druge zemlje, suočava se sa brojnim ekološkim izazovima:

zagađenje vazduha, posebno u urbanim sredinama;
zagađene reke i jezera, usled industrijskog i komunalnog otpada;
loše upravljanje otpadom, uključujući nedovoljnu reciklažu i prisustvo divljih deponija;
krčenje šuma i narušavanje biodiverziteta;
klimatske promene, koje utiču na suše, poplave, nestanak vrsta i bezbednost hrane.

Iako su zakoni o zaštiti životne sredine prisutni, njihova primena je često slaba. Zato je važno da mladi budu aktivni činioци u stvaranju i sprovođenju politika koje se tiču očuvanja prirode – i to na svim nivoima: od škole i opštine, do državne politike i međunarodnih inicijativa.

3.3. Kako se politike odnose na ekologiju

Javne politike koje se odnose na zaštitu životne sredine obuhvataju:

lokalne planove upravljanja otpadom, postavljanje reciklažnih kontejnera, edukaciju građana;

strategije o klimatskim promenama, kao što su smanjenje emisija gasova staklene bašte i povećanje energetske efikasnosti;

podršku za obnovljive izvore energije, kao što su solarni paneli i vetroelektrane;

uređenje zelenih površina i sadnju drveća u gradovima i školskim dvorištima;

konzervaciju prirodnih područja i ugroženih vrsta.

Mladi mogu da doprinesu tim politikama na različite načine: učešćem u javnim raspravama i debatama o lokalnim odlukama, pokretanjem ekoloških inicijativa u školi ili zajednici, predlaganjem konkretnih rešenja, kao što su pešačke zone, biciklističke staze, ili zabrana plastičnih kesa.

 Primer iz prakse:

U jednoj srednjoj školi u Vojvodini, učenici su sproveli istraživanje o potrošnji energije i predložili mere za uštedu – gašenje svetla nakon nastave, bolje izolovanje prostorija i postavljanje pametnih termostata. Njihov predlog je prihvaćen od strane škole, a lokalna samouprava je dodelila sredstva za realizaciju.

4. OD PROBLEMA DO REŠENJA: KAKO NASTAJE JAVNA POLITIKA

Kreiranje javnih politika predstavlja kompleksan, višefazni i institucionalno posredovan proces kojim se društveni problemi prevode u formalna rešenja unutar okvira izvršne, zakonodavne i upravne vlasti. Proces oblikovanja javnih politika podrazumeva analitičku identifikaciju problema, institucionalizaciju prioriteta, izradu i selekciju opcija rešenja, normativno uobličavanje i donošenje odluka, implementaciju mera i njihovu naknadnu evaluaciju. U kontekstu zaštite životne sredine i održivog razvoja, ovaj proces se dodatno komplikuje zbog potrebe za međuresorskom koordinacijom, uključivanjem brojnih aktera i visoke tehničke kompleksnosti problema.

4.1. Identifikacija problema i postavljanje agende

Prva faza u nastanku javne politike jeste identifikacija i analitičko uokviravanje problema. Problem ne postaje automatski predmet javne politike – on mora biti jasno definisan, empirijski dokumentovan i društveno artikulisan kao relevantan. Pritom je neophodno razlikovati simptome problema od njegovih strukturnih uzroka. Instrumenti koji se koriste u ovoj fazi uključuju istraživanja, fokus grupe, analizu javnih budžeta, administrativne podatke, medijske sadržaje i ekspertize zainteresovanih strana.

Nakon identifikacije, problem mora biti postavljen na političku agendu – što znači da ga relevantni akteri u institucionalnom sistemu prepoznaju kao prioritet. Ova faza je izrazito politička, jer zavisi od odnosa moći, strateških ciljeva izvršne vlasti, pritiska interesnih grupa, mobilizacije javnosti i posredovanja medija.

Učesnici u ovoj fazi su:

Ministarstva i vladina tela, koja kroz svoje sektore predlažu teme za političku agendu;

Vlada Republike Srbije, koja usvaja strategije, akte i predloge zakona, te utvrđuje prioritete rada izvršne vlasti;

Narodna skupština i lokalne skupštine, kroz zakonsku inicijativu narodnih poslanika i odbornika;

Stručne i regulatorne institucije (npr. Agencija za zaštitu životne sredine, Poverenik za informacije, Savet za borbu protiv korupcije), koje putem izveštaja i preporuka iniciraju institucionalne odgovore;

Organizacije civilnog društva, strukovna udruženja i sindikati, koji vrše pritisak ili inicijative utemeljene na istraživanjima, izveštajima i kampanjama;

Mediji, koji imaju moć da oblikuju način na koji se problem interpretira i utiču na njegovu percepciju kao društvenog prioriteta;

Građani i neformalne grupe, koji kroz peticije, inicijative, direktnu akciju ili učešće u savetima za mlade doprinose prepoznavanju problema.

Postavljanje problema na političku agendu mora biti utemeljeno na važećem pravnom okviru:

Zakon o državnoj upravi;

Zakon o planskom sistemu Republike Srbije;

Zakon o lokalnoj samoupravi;

Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja;

Poslovnici Narodne skupštine i lokalnih skupština;

Strategije i akacioni planovi (npr. Nacionalna strategija za mlade, Nacionalni program zaštite životne sredine).

4.2. Formulacija politike: analiza opcija i izbor rešenja

Nakon što je problem institucionalno prepoznat, sledi faza formulacije politike. Ona uključuje izradu mogućih rešenja, njihovu analitičku obradu i izbor optimalne opcije. Ova faza podrazumeva:

analizu uzroka i determinanti problema;

izradu više varijanti intervencija (policy alternatives);

uporednu analizu troškova i koristi (cost-benefit), kao i analizu efekata (impact assessment);

identifikaciju institucionalnih, finansijskih i društvenih kapaciteta za implementaciju;

konsultacije sa stručnom i zainteresovanom javnošću.

Politike se često ne formulišu isključivo na osnovu racionalnog odlučivanja, već kroz pregovore, kompromis i prilagođavanje realnim okvirima političke izvodljivosti.

4.3. Donošenje odluka: normativni i proceduralni aspekti

Donošenje javne politike odvija se kroz formalizovane institucionalne procedure. U zakonodavnom smislu, to znači:

izradu nacrtu zakona, strategije ili uredbe od strane nadležnog ministarstva;

sprovođenje obavezne javne rasprave;

mišljenje Republičkog sekretarijata za javne politike o usklađenosti sa planskim sistemom;

procenu fiskalnog uticaja (obavezno uz predlog zakona);

usvajanje na sednici Vlade i/ili prosleđivanje Narodnoj skupštini;

zakonodavnu proceduru u parlamentu (tri čitanja, amandmani, odbori);

objavu i stupanje na snagu propisa.

Na lokalnom nivou, procedure su regulisane Zakonom o lokalnoj samoupravi, statutima i poslovnicima skupština opština

i gradova. Lokalna tela mogu donositi odluke, planove i druge akte kojima se sprovode javne politike, uz učešće saveta za mlade, lokalnih foruma i zainteresovane javnosti.

4.4. Implementacija i evaluacija javne politike

Usvajanje politike ne označava njen kraj, već početak njene primene. Implementacija zahteva:

budžetska sredstva;

operativne planove i akte za sprovođenje;

odgovornost izvršilaca;

obezbeđenje institucionalne podrške i nadzora.

Uprkos formalnoj proceduri, mnoge politike ostaju "mrtvo slovo na papiru" zbog nedostatka kapaciteta, političke volje, institucionalne koordinacije i mehanizama odgovornosti. Zato se u savremenom upravljanju insistira na:

monitoringu – praćenju sprovođenja kroz kvantitativne i kvalitativne pokazatelje;

evaluaciji – vrednovanju uticaja politike u odnosu na ciljeve;

reviziji – izmene i dopune politika u skladu sa nalazima evaluacije.

Građani, uključujući i mlade, mogu imati značajnu ulogu u evaluaciji i javnom nadzoru putem: građanskog izveštavanja,

učešća u nadzornim telima, medijske analize, korišćenja Zakona o slobodnom pristupu informacijama i institucionalnog dijaloga.

Proces oblikovanja javne politike predstavlja temeljni mehanizam kroz koji se artikulišu i rešavaju društveni problemi. Učešće mladih u svim njegovim fazama – od identifikacije problema do evaluacije sprovedenih mera – jeste garant njihove suštinske participacije u društvenim tokovima. Poznavanje pravnog, institucionalnog i proceduralnog okvira neophodan je preduslov za efikasno, odgovorno i legitimno delovanje mladih aktera u oblasti javnih politika.

5. ZAGOVARANJE I JAVNI DIJALOG

Zagovaranje i javni dijalog predstavljaju ključne instrumente participativne demokratije kroz koje građani, organizacije civilnog društva i druge zainteresovane strane aktivno učestvuju u oblikovanju javnih politika. U kontekstu savremenog upravljanja, ove prakse nisu dodatak formalnim procedurama odlučivanja, već njihova nadopuna i korektivni mehanizam. Efikasno zagovaranje zahteva jasno definisane ciljeve, poznavanje institucionalnih struktura i procedura, te strateški pristup komunikaciji i javnom pritisku.

5.1. Koncept i principi zagovaranja

Zagovaranje podrazumeva organizovan i argumentovan napor usmeren ka uticanju na donosiocje odluka u cilju usvajanja, izmene ili sprovođenja određenih javnih politika, zakona ili budžetskih odluka. U svojoj osnovi, zagovaranje uključuje sledeće principe:

legitimnost i utemeljenost u javnom interesu;

transparentnost ciljeva, izvora finansiranja i metode rada;

evidencijsku osnovu zasnovanu na podacima, analizama i uvidima iz zajednice;

etičko postupanje, koje uključuje nenasilne i demokratski zasnovane metode.

Zagovaranje se može sprovoditi direktno (lobiranje, dijalog sa institucijama) i indirektno (javne kampanje, medijski nastupi, mobilizacija javnosti). U praksi, uspešno zagovaranje kombinuje obe dimenzije i prilagođava ih kontekstu i ciljevima.

5.2. Akteri i oblici zagovaranja

U procesu zagovaranja učestvuju različiti akteri:

Organizacije civilnog društva, koje artikulišu stavove zajednica i pružaju stručnu podršku;

Omladinske i studentske organizacije, koje ukazuju na specifične potrebe mladih;

Građanske inicijative i neformalne grupe, koje često reaguju na konkretne lokalne probleme;

Mediji i influenseri, koji imaju značajnu ulogu u oblikovanju javnog mnjenja;

Akadska zajednica i istraživački centri, koji doprinose legitimnosti kroz ekspertizu i dokaze.

Oblici zagovaranja uključuju:

pisanje predloga i amandmana,

prisustvo na javnim raspravama i odborima,

organizaciju konferencija, tribina i okruglih stolova,

upotrebu digitalnih alata (peticije, društvene mreže, platforme za elektronsko savetovanje),

koalicije i mreže, koje povećavaju uticaj kroz koordinisano delovanje.

5.3. Javne rasprave i institucionalizovani dijalog

Učešće u formalnim mehanizmima javnog dijaloga, kao što su javne rasprave, konsultacije i savetodavna tela, predstavlja institucionalizovanu formu participacije. Pravo na učešće u javnim raspravama zagantovano je članom 77. Zakona o državnoj upravi, a operativno se sprovodi kroz objavljivanje nacrtu akata i organizaciju događaja otvorenih za javnost.

Institucionalni oblici dijaloga uključuju:

savetodavna tela (npr. Savet za mlade, Savet za zaštitu životne sredine),

radne grupe i komisije pri ministarstvima ili lokalnim organima, platforme za elektronsko savetovanje (eKonsultacije),

forum građana u lokalnim zajednicama.

Učešće mladih u ovim procesima omogućava artikulaciju interesa nove generacije i doprinosi legitimnosti donetih odluka. Efikasno učešće, međutim, zahteva kapacitete, znanje i kontinuiranu institucionalnu podršku.

5.4. Strategije efektivnog zagovaranja

Efikasno zagovaranje zahteva strukturiran pristup:

Definisanje problema – na osnovu činjenica i potreba zajednice;

Formulisanje ciljeva – specifičnih, merljivih, realnih i vremenski određenih (SMART);

Analiza aktera i moći – identifikacija saveznika, protivnika i neutralnih aktera;

Kreiranje poruke – jasno, utemeljeno i prilagođeno ciljnoj grupi;

Izbor kanala komunikacije – institucionalni (sastanci, pisma) i javni (kampanje, mediji);

Monitoring i evaluacija – praćenje učinka i prilagođavanje taktika.

U savremenom zagovaranju sve veći značaj ima digitalna komponenta: društvene mreže, online peticije, podkasti i video poruke omogućavaju brzo širenje poruke, posebno među mladima. Međutim, digitalna kampanja zahteva istu ozbiljnost u pripremi i evaluaciji kao i tradicionalni oblici zagovaranja.

Zagovaranje i javni dijalog nisu rezervisani za organizacije s velikim resursima, već su dostupni svakom građaninu ili grupi koja poseduje znanje, strateški pristup i istrajnost. Učešće mladih u ovim procesima ima dvostruku vrednost: s jedne strane doprinosi kvalitetu javnih politika, a s druge strane razvija političku pismenost, samopouzdanje i osećaj građanske odgovornosti kod mladih ljudi.

6. PRAVA MLADIH NA UČEŠĆE U ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE

Učešće mladih u donošenju odluka i zaštiti životne sredine predstavlja osnovni princip participativne demokratije i održivog razvoja. Ovo pravo je priznato i garantovano međunarodnim konvencijama, pravom Evropske unije, kao i domaćim zakonodavstvom. Međutim, u praksi, mladi često ostaju nedovoljno informisani ili ograničeni u ostvarivanju svojih prava, bilo zbog regulatornih prepreka, institucionalne inertnosti ili nedostatka političke volje. Ova sekcija pruža pregled normativnog i praktičnog okvira koji uređuje pravo mladih (i organizacija koje ih okupljaju) da učestvuju, zagovaraju i štite javni interes u oblasti zaštite životne sredine.

6.1. Međunarodni standardi: Arhuska konvencija i pravo EU

Arhuska konvencija iz 1998. godine definiše tri temeljna prava građana i organizacija: pristup informacijama, učešće u donošenju odluka i pristup pravdi. Ova konvencija, koju je Srbija ratifikovala 2009. godine, obavezuje državu da obezbedi institucionalni okvir koji omogućava efektivnu participaciju javnosti, uključujući i mlade. Evropska unija je ove principe dalje operacionalizovala kroz Direktive 2003/4/EC, 2003/35/EC i 2011/92/EU, koje garantuju pravo učešća u strateškim i projektnim odlukama, kao i pravo ekoloških organizacija da pokrenu postupke pred sudovima bez potrebe dokazivanja lične štete.

6.2. Nacionalni okvir i ograničenja

Domaće zakonodavstvo, uključujući Zakon o zaštiti životne sredine, Zakon o slobodnom pristupu informacijama, Zakon o proceni uticaja i Zakon o upravnom postupku, formalno priznaje pravo javnosti da učestvuje u ekološkim procedurama. Ipak, pravni status mladih i omladinskih organizacija često nije eksplicitno regulisan, što u praksi otežava njihovu procesnu legitimaciju. Ekološke organizacije i udruženja mladih često su u obavezi da dokazuju konkretan interes, što je u suprotnosti sa Arhuskim principima.

6.3. Praktični mehanizmi učešća mladih u Srbiji

Mladi u Srbiji mogu ostvariti pravo na učešće u zaštiti životne sredine kroz različite formalne i neformalne mehanizme. Ova prava se ostvaruju kroz zakonske instrumente, organizacionu strukturu civilnog društva, upravne postupke i digitalne platforme. U nastavku su prikazani konkretni koraci koje mladi mogu da preduzmu:

1. Učešće putem organizacija civilnog društva (OCD)

Prvi korak je učlanjenje u postojeću OCD koja se bavi zaštitom životne sredine;

Alternativno, mogu osnovati novu organizaciju, u skladu sa Zakonom o udruženjima, sa najmanje tri osnivača, statutom i registracijom u APR-u;

Kroz OCD, mladi mogu konkurisati za sredstva putem javnih poziva (npr. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo zaštite životne sredine, međunarodni donatori);

Mehanizam „Javni konkursi za finansiranje projekata OCD“ omogućava finansiranje aktivnosti, uz obavezu podnošenja projektne dokumentacije.

2. Pristup informacijama od javnog značaja

Zahtev za pristup informacijama se podnosi pisano, putem pošte, mejla ili neposredno;

Mora sadržati ime i prezime, organ kom se obraća, opis informacije i oblik u kojem se traži;

Organ je dužan da odgovori u roku od 15 dana;

U slučaju ćutanja administracije, podnosi se žalba Povereniku za informacije, a zatim, ako je potrebno, upravni spor pred Upravnim sudom.

3. Komentari i primedbe na nacрте dokumenata

Mladi mogu slati komentare tokom javnih rasprava putem portala eKonsultacije ili direktno mejlom;

Komentari se formulišu jasno, sa referencama na konkretne delove dokumenta i predlozima izmena;

Rokovi su od 15 do 30 dana, a institucije su dužne da objave izveštaj o uvažavanju komentara.

4. Pokretanje postupaka i međunarodni mehanizmi zaštite

Mladi i OCD mogu pokrenuti upravne i sudske postupke protiv odluka koje ugrožavaju životnu sredinu;

Mogu podneti ekološku tužbu prema članu 156 ZOO.

U slučaju iscrpljivanja domaćih sredstava, mogu se obratiti:

Arhuskom komitetu za usklađenost;

Sekretarijatu Energetske zajednice;

Komitetu Bernske konvencije;

Evropskom sudu za ljudska prava;

UN Specijalnom izvestiocu za ljudska prava i životnu sredinu.

Preduslovi uključuju jasno dokumentovanje povrede prava, opis preduzetih domaćih koraka i obrazloženu predstavku na engleskom jeziku (gde je primenjivo).

Mladi imaju pravo, ali i odgovornost, da aktivno učestvuju u zaštiti životne sredine i donošenju odluka koje utiču na njihovu budućnost. Međunarodni i domaći pravni okvir već sada priznaju ovu ulogu, ali je neophodno dodatno raditi na institucionalnom osnaživanju, informisanju i edukaciji mladih o njihovim pravima. Uključivanje mladih u zaštitu životne sredine ne samo da jača demokratske procese, već obezbeđuje dugoročnu održivost ekoloških politika i jača kapacitete društva za suočavanje sa globalnim izazovima.

7. USPOSTAVLJANJE INICIJATIVE: KORACI OD IDEJE DO INSTITUCIONALNOG PREDLOGA

Aktivno učešće mladih u kreiranju javnih politika, posebno u oblasti zaštite životne sredine, podrazumeva ne samo poznavanje svojih prava već i osposobljenost za formulisanje konkretnih inicijativa. Ova sekcija sistematizuje faze kroz koje mladi prolaze od identifikacije problema u zajednici do formalnog predloga politike koji se može podneti institucijama na lokalnom, regionalnom ili nacionalnom nivou.

7.1. Prepoznavanje problema i postavljanje ciljeva

Proces započinje preciznim uočavanjem problema koji postoji u lokalnoj sredini (npr. nepostojanje kontejnera za reciklažu, neuređeni parkovi, nedostatak edukacije o klimatskim promenama). Mladi akteri moraju pristupiti ovom koraku na analitičan način, koristeći:

posmatranje na terenu i mapiranje stanja;

konsultacije sa zajednicom (ankete, intervjui, fokus grupe);

analizu postojećih politika, budžeta i javno dostupnih informacija;

uporedne primere iz drugih sredina (dobre prakse).

Na osnovu ovih saznanja definišu se ciljevi inicijative, koji moraju biti jasni, merljivi i vremenski određeni (SMART

model). Ciljevi treba da odgovore na pitanje: šta se tačno želi promeniti i zašto.

7.2. Prikupljanje podataka i formulacija predloga

Formulacija inicijative podrazumeva izradu predloga koji sadrži:

uvod i kontekst problema;

detaljan opis stanja i uticaja problema na zajednicu;

predlog konkretnih mera ili aktivnosti koje treba sprovesti;

očekivane efekte i koristi;

institucionalne preporuke (ko je nadležan, ko bi sprovodio aktivnosti);

okvirni budžet ako je relevantno.

U ovoj fazi ključnu ulogu imaju znanje o nadležnostima organa vlasti (npr. da li je nadležna lokalna uprava ili ministarstvo), kao i razumevanje političkog i zakonodavnog konteksta.

7.3. Izrada dokumenta inicijative i podnošenje

Inicijativa se može formalizovati u obliku:

građanske inicijative na lokalnom nivou (u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi);

predloga odluke ili programa koji se podnosi opštinskom/gradskom veću ili skupštini;

zahteva za izmenu planskog dokumenta ili propisa;
predloga projekata za uvrštavanje u lokalni budžet.

Podnosioci inicijative mogu biti:

pojedinci, u skladu sa zakonskim pravima;
grupe građana sa prikupljenim potpisima podrške;
udruženja građana (OCD);
formalna tela, kao što su saveti za mlade.

Dokument mora biti jasno strukturiran, s naslovom, sažetkom, razradom i zaključkom, te adresiran nadležnom organu. Može se podneti elektronski ili fizički uz propratno pismo.

7.4. Praćenje, evaluacija i prilagođavanje inicijative

Nakon podnošenja inicijative, neophodno je pratiti:

da li je inicijativa razmatrana;

da li je uvrštena u zvaničnu proceduru (npr. u dnevni red sednice skupštine);

kako institucije odgovaraju na inicijativu i da li je uključena u javne politike.

Mladi akteri mogu:

tražiti zvaničan odgovor institucije;

prisustvovati sednicama skupštine ili komisija kada se razmatra inicijativa;

koristiti medije i društvene mreže za podizanje vidljivosti;

izvršiti reviziju inicijative na osnovu povratnih informacija i ponovo je podneti u izmenjenoj formi.

Formulisanje i podnošenje inicijativa predstavlja konkretan izraz političke pismenosti i građanske odgovornosti mladih. Uspostavljanje efikasne i institucionalno prihvatljive inicijative zahteva znanje, strateško promišljanje i spremnost na dugoročni dijalog sa institucijama. Ova faza participacije je ključna za transformaciju interesa mladih u konkretne promene javnih politika.

8. ULOGA LOKALNE ZAJEDNICE I MEĐUSEKTORSKE SARADNJE

Lokalna zajednica predstavlja osnovnu jedinicu društvene kohezije i institucionalnog delovanja. U kontekstu zaštite životne sredine, mladi imaju višestruke mogućnosti da utiču na donošenje i sprovođenje politika upravo na lokalnom nivou, gde su posledice odluka najvidljivije i gde je participacija najdostupnija. Važno je da prepoznaju lokalne institucije i aktere, prate objave lokalne samouprave, prisustvuju javnim raspravama, uključuju se u lokalne organizacije ili osnivaju sopstvene inicijative.

8.1. Lokalne politike i decentralizacija odlučivanja

Decentralizovani sistem upravljanja omogućava da jedinice lokalne samouprave (opštine i gradovi) preuzmu značajnu odgovornost u domenu zaštite životne sredine i održivog razvoja. Mladi se mogu uključiti u oblikovanje i praćenje:

lokalnih strategija i planova zaštite životne sredine,

prostorno-planskih i urbanističkih dokumenata,

programa upravljanja otpadom, očuvanja zelenih površina i energetske efikasnosti,

konkursa i grant šema za podršku omladinskim i ekološkim projektima.

Učešće je moguće kroz članstvo u savetima za mlade, prisustvovanje javnim sednicama i forumima, slanje predloga i

komentara na nacрте odluka, ili direktnu komunikaciju sa lokalnim funkcionerima.

8.2. Partnerstva mladih i lokalne uprave

Efikasna participacija podrazumeva kontinuiranu komunikaciju između mladih i lokalne uprave. Mladi mogu inicirati:

održavanje redovnih sastanaka između omladinskih organizacija i predstavnika lokalne vlasti;

kreiranje zajedničkih radnih grupa za rešavanje konkretnih problema iz oblasti ekologije;

uspostavljanje posebnih fondova za finansiranje inicijativa mladih;

izradu i potpisivanje memoranduma o saradnji između OCD i lokalnih uprava.

Učešćem u lokalnim telima, mladima se pruža prilika da daju konkretne predloge, utiču na prioritetne projekte i usmere budžetska sredstva u skladu sa potrebama zajednice.

8.3. Saradnja sa školama, kulturnim i javnim ustanovama

Mladi mogu pokrenuti aktivnosti u saradnji sa školama i lokalnim institucijama:

organizovanjem školskih eko-akcija i izložbi u saradnji sa nastavnicima;

sp provođenjem edukativnih radionica u javnim bibliotekama, kulturnim centrima ili muzejima;

uključivanjem javnih preduzeća u projekte reciklaže, uređenja javnih prostora ili uvođenja energetske efikasnosti.

Takve aktivnosti često imaju veći uticaj ako se povežu sa postojećim školskim programima, lokalnim razvojnim planovima ili nacionalnim kampanjama.

8.4. Primeri intersektorskog delovanja i koristi

Međusektorska saradnja, kao što je povezivanje mladih sa lokalnom upravom, školama, komunalnim službama, privatnim sektorom i organizacijama civilnog društva, omogućava:

efikasniju upotrebu resursa i kapaciteta;

veću vidljivost i legitimnost omladinskih inicijativa;

održivost rezultata kroz institucionalnu i logističku podršku;

razmenu znanja i jačanje društvene kohezije.

Mladi koji se angažuju u takvim inicijativama stiču veštine timskog rada, pregovaranja, javnog nastupa i upravljanja projektima, što dodatno jača njihov društveni i profesionalni položaj. Lokalna zajednica je ključno mesto za aktivaciju mladih u zaštiti životne sredine. Kroz povezivanje sa institucijama, školama, preduzećima i drugim društvenim akterima, mladi stiču praktično iskustvo, razvijaju osećaj odgovornosti i doprinosa zajednici.

9. PODRŠKA I OSNAŽIVANJE MLADIH AKTERA

Učešće mladih u zaštiti životne sredine i kreiranju javnih politika zahteva sistemsku i kontinuiranu podršku kroz obrazovne programe, institucionalne mehanizme i finansijske resurse. Ova podrška je ključna kako bi mladi razvili kapacitete za delovanje, ojačali samopouzdanje i stekli veštine neophodne za participaciju. Ova sekcija prikazuje konkretne oblike podrške koje mladi mogu da iskoriste i načine na koje ih mogu aktivirati.

9.1. Edukativni programi, obuke i neformalno obrazovanje

Mladi se mogu uključiti u brojne edukativne aktivnosti koje im pomažu da razviju znanja o zaštiti životne sredine i javnim politikama:

seminari i obuke organizovane od strane nevladinih organizacija, donatorskih programa, omladinskih centara i međunarodnih misija (npr. UNDP, GIZ, EU Info Centar);

škole javnih politika i letnje škole koje organizuju istraživački instituti i univerziteti (npr. FPN, FON, Fondacija Centar za demokratiju);

vršnjačke radionice koje mladi mogu sami organizovati u svojim školama, u saradnji sa profesorima i lokalnim organizacijama;

online kursevi iz oblasti održivog razvoja, javnog zagovaranja, klimatskih promena i projektnog menadžmenta (Coursera, edX, UN CC:Learn).

Za uključivanje u ove aktivnosti potrebno je:

pratiti konkurse i pozive za učešće na sajtovima OCD i institucija;

blagovremeno popuniti prijavni formular i motivaciono pismo; nakon učešća, deliti znanje sa vršnjacima i učestvovati u mrežama alumnista.

9.2. Uloga omladinskih kancelarija, saveta i mreža

Kancelarije za mlade funkcionišu pri lokalnim samoupravama i imaju zadatak da podrže inicijative mladih:

organizovanjem događaja, kampanja i tribina;

pružanjem prostora za rad, mentorstva i tehničke podrške;

povezivanjem sa relevantnim institucijama i donosiocima odluka;

informisanjem o mogućnostima za učešće u programima volontiranja, stažiranja i neformalnog obrazovanja.

Saveti za mlade imaju savetodavnu ulogu u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou, dok nacionalne i regionalne omladinske mreže (npr. Krovna organizacija mladih Srbije – KOMS, Regional Youth Cooperation Office – RYCO) pružaju prostor za povezivanje i zajedničke akcije.

9.3. Instrumenti finansiranja inicijativa mladih

Mladi mogu obezbediti sredstva za realizaciju svojih ideja kroz:

- javni konkurs za projekte OCD (npr. Ministarstvo omladine i turizma, Ministarstvo za zaštitu životne sredine);
- budžetiranje po meri građana („participativni budžet“) u lokalnim samoupravama;
- donatorske i ambadorske fondove (npr. Trag fondacija, Fondacija Ana i Vlade Divac, regionalni fondovi EU);
- crowdfunding kampanje – putem online platformi (Donacije.rs, GoFundMe) za podršku konkretnih lokalnih projekata.

Za apliciranje je potrebno:

- jasno definisati cilj projekta, aktivnosti, ciljne grupe i očekivane rezultate;
- izraditi budžet i plan implementacije;
- registrovati organizaciju (ili sarađivati sa postojećom);
- konsultovati se sa mentorima i prethodnim korisnicima sredstava.

9.4. Uključivanje mladih iz osetljivih i nedovoljno zastupljenih grupa

Podrška mora biti posebno usmerena ka mladima koji dolaze iz:

- ruralnih sredina;
- romske zajednice;
- socijalno ugroženih porodica;

mladima sa invaliditetom i drugim marginalizovanim grupama.

Neophodno je:

obezbediti pristup edukaciji i informacijama;

organizovati inkluzivne događaje i aktivnosti dostupne svima;

pružiti tehničku i logističku pomoć za učešće u konkursima i procesima odlučivanja;

razviti mentorsku podršku i lokalne resurse (npr. mobilne timove, mreže podrške).

Oснаživanje mladih aktera nije jednokratан poduhvat, već proces koji zahteva kontinuiranu podršku obrazovnih, institucionalnih i finansijskih mehanizama. Mladi koji poznaju dostupne resurse, znaju kako da ih koriste i imaju mrežu podrške, spremniji su da doprinesu održivim rešenjima u zajednici i budu lideri promena u oblasti zaštite životne sredine.

10. ZAKLJUČNE PREPORUKE: KAKO DA SE UKLJUČIŠ I UTIČEŠ

Ova publikacija pokazala je da mladi imaju realne mogućnosti da utiču na kreiranje javnih politika, posebno u oblasti zaštite životne sredine. Učešće mladih nije simbolično niti ograničeno na volontiranje ili prisustvo na događajima – to je pravo i alat za oblikovanje budućnosti u kojoj žele da žive. Ključ uspeha leži u informisanosti, povezanosti i odlučnosti. U ovom zaključnom poglavlju sumiramo najvažnije preporuke koje ti mogu pomoći da odmah počneš da učestvuješ.

10.1. Pronađi temu koja te pokreće

Učešće počinje od ličnog interesa. Razmisli:

Šta u tvojoj zajednici treba da se promeni?

Šta te najviše uznemirava ili motiviše: zagađenje vode, divlje deponije, neuređeni javni prostori, klimatske promene?

Da li si spreman/na da o tome istražuješ, pišeš, govoriš i predlažeš rešenja?

10.2. Uključi se u organizaciju ili pokreni svoju

Pronađi lokalnu organizaciju koja se bavi ekologijom ili pravima mladih i pridruži se njenim aktivnostima.

Ako ne postoji, pokreni svoju inicijativu ili formiraj udruženje sa prijateljima. Postupak osnivanja je jasan i definisan Zakonom o udruženjima.

Uključi se u savet za mlade u svojoj opštini – ako savet ne postoji, zatraži njegovo formiranje.

10.3. Aktivno koristi svoja prava

Traži informacije od javnog značaja – napiši zahtev i zatraži dokumentaciju o projektima, planovima i budžetima.

Učestvuj u javnim raspravama – piši komentare i šalji ih na nacрте propisa i odluka.

Piši predloge i inicijative – predaj ih lokalnim vlastima ili ministarstvima.

Ako su tvoja prava ugrožena, koristi pravnu zaštitu i međunarodne mehanizme (Arhuski komitet, Poverenik, Upravni sud, ECHR).

10.4. Umreži se i uči

Prijavi se na edukacije i obuke o javnim politikama, održivom razvoju i zagovaranju.

Poveži se sa drugim mladima kroz nacionalne i regionalne mreže (npr. KOMS, RYCO).

Uključi se u projekte i konkurse – to je način da tvoje ideje dobiju podršku i postanu vidljive.

10.5. Budi uporan/na – promene su proces

Učešće u donošenju odluka ne donosi rezultate preko noći.

Važno je da:

učiš iz iskustva i prihvataš povratne informacije;

gradiš odnose sa institucijama i stručnjacima;

ne odustaješ ako tvoja prva inicijativa ne uspe;

deliš uspehe sa zajednicom i motivišeš druge.

Ova publikacija nastala je u okviru projekta „Glas mladih za održivu budućnost“, koji sprovodi Udruženje građana Inovativni centar za razvoj društva sa ciljem osnaživanja mladih za učešće u kreiranju javnih politika u oblasti zaštite životne sredine. Projekat je realizovan uz podršku Ministarstva turizma i omladine Republike Srbije. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost UG ICRD i ne odražava nužno stavove donatora.

ГЛАС МЛАДИХ
ЗА ОДРЖИВУ БУДУЋНОСТ

Република Србија
Министарство туризма и
омладине

Projekat: "Glas mladih za održivu budućnost"

provodi: Udruženje građana „Inovativni centar za razvoj
društva“

finansira: Ministarstva turizma i omladine Republike Srbije.